

Timbros Briefing Paper är en serie rapporter som belyser komplexa frågor i ett kortare format. För att läsa detta eller andra av våra briefing papers, besök www.timbro.se/bp.

OM FÖRFATTAREN

Benjamin Dousa är förbundsordförande för Moderata ungdomsförbundet och utbildad nationalekonom från Handelshögskolan i Stockholm.

KONTAKT

benjamin.dousa@moderaterna.se
Twitter: @BenjaminDousa
Press: 079 347 61 13

BRIEFING PAPER #21

15 april 2019

Utanförskap över generationerna

Så kan invandrabarn komma ifrån sina föräldrars bidragsberoende

Benjamin Dousa

SAMMANFATTNING

- Social rörlighet handlar om sambandet mellan barns socioekonomiska status och deras föräldrars. Ju mer socioekonomisk status går i arv, desto lägre är den sociala rörligheten. Att främja social rörlighet är ett viktigt mål för en borgerlig politik. Den här rapporten tittar särskilt på ärftligheten av bidragsberoende.
 - Ärftlighet av bidragsberoende innebär att barn till bidragstagare själva oftare blir bidragstagare. Det finns forskning från både Sverige och andra länder som visar att sambanden är starka, även om kausaliteten är mer osäker.
 - Utanförskapet i Sverige är koncentrerat till utrikes födda och utanförskapsområden. I stora områden är nästan ingen sysselsatt. Eftersom bidragsberoende föräldrar även innebär större risk för bidragsberoende barn riskerar en permanent etniskt präglad underklass att växa fram.
 - Det viktigaste man kan göra för integrationen är att ge en väg till arbete – inte bara för dem som får jobb utan också för deras barn. Därför avslutas rapporten med reformförslag på tre områden – bidrag, jobb och skola – som kan hjälpa människor ur bidragsberoende.
-

INLEDNING

Sverige är på så gott som alla mätbara sätt ett mycket jämlikt land. Fattigdomen är låg, inkomstskillnaderna är små och den sociala rörligheten hög.

Det finns dock oroväckande tecken på att risken för ett utanförskap som går i arv ökar. En av den borgerliga politikens viktigaste uppgifter framöver måste därför vara att motverka framväxten av en permanent, allt mer etniskt definierad, underklass.

Social rörlighet är viktigt i ett marknadsliberalt samhälle. Liberaler och konservativa kan leva med ekonomiska skillnader människor emellan, så länge dessa i stor utsträckning bygger på egen ansträngning och inte ens föräldrars missöden och val. Om inkomstskillnader ökar på i huvudsak meritokratiska grunder är det inte ett problem: tvärtom finns starka rättviseskäl att låta fler hårt arbetande – och beskattade – medborgare behålla en större del av sin inkomst.

En positiv trend är därför att den sociala rörligheten har ökat i Sverige sedan 2000-talet, delvis som en följd att bidragssystemen har stramats åt. Detta trots att inkomstskillnaderna i stort har ökat (Socialstyrelsen, 2010). En bidragande faktor har varit att bidrag inte höjts lika snabbt som löner och att skatten på arbetsinkomst sänkts, vilket gör att personer som lever på bidrag får en relativt lägre inkomst. Det har inneburit att fler människor försörjer sig själva snarare än att vara beroende av bidrag – rörligheten ur fattigdom in i självförsörjning har alltså ökat.

Utanförskapet i Sverige har dock ändrat karaktär på senare år. Sverige har haft en stor invandring under lång tid. Höga trösklar och få vägar in har gjort att hälften av de arbetslösa i Sverige är utrikes födda. Trots god konjunktur och högt ställda mål från den socialdemokratiska regeringen har Sveriges arbetslöshet förbättrats långt mindre än genomsnittet i EU, och i stället för långsiktiga lösningar har regeringen ägnat sig åt siffertrixande och att gömma arbetslösa i åtgärder (Kupersmidt, 2017).

Att återgå till en mer generös bidragspolitik innebär därför att acceptera att fler barn ärver sina föräldrars utanförskap och bidragsberoende. En försämrad social rörlighet får dessutom fler negativa, självförstärkande effekter: om människor upplever att den sociala rörligheten är låg kommer de efterfråga större statlig omfördelning (Alesina, Stantcheva & Teso 2018), även om många av de reformer som på kort sikt minskar inkomstskillnaderna också höjer trösklarna för att ta sig ur bidragsberoende (Sowell 2013).

Om vi inte hanterar det här riskerar vi att döma inte bara

Sveriges invandrare utan också deras barn till ett långvarigt utanförskap. Det skulle skapa en permanent etnifierad underklass, vilket både skadar individerna i den berörda gruppen, de offentliga finanserna, tilltron till staten och också göder främlingsfientlighet.

Lösningen är att få in människor i arbete. Om utrikes födda och deras barn kan få arbete, bli sysselsatta och få en väg in i samhället kommer inte bara deras egna liv förbättras utan hela Sverige må bättre, risken för kriminalitet och bidragsberoende minska och tillväxten öka. För att det ska fungera så bra som möjligt behövs reformer på många områden. Tre av de viktigaste är bidragen, skolan och jobben.

SOCIAL ÄRFTLIGHET

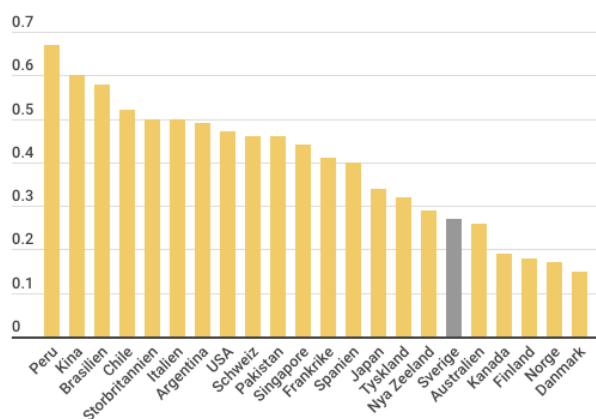
Vad är social ärftlighet? Oftast mäter man det i hur stor samvariation det är mellan föräldrars socioekonomiska status och vilken socioekonomisk status deras barn får som vuxna, mätt i yrkesgrupp, utbildning, inkomst eller liknande mått. Ju starkare förklaring föräldrarna har för barnens utfall, desto mindre är den sociala rörligheten. Att mäta social rörlighet över generationerna är ett sätt att få en fingervisning om barns förutsättningar att ta sig fram oberoende av klass, ursprung och medfödda egenskaper. I ett samhälle som ger jämlika förutsättningar och bygger på meritokrati snarare än privilegier kommer den sociala rörligheten vara större. Hårdraget kan man säga: Ju större social ärftlighet, desto mindre social rörlighet.

En teoretisk förståelse av social rörlighet utgår ofta från att familjer har en nyttofunktion som spänner över generationer. Föräldrar investerar alltså i sina barns framtid (genom utbildning, sparande, kontakter och annat) vilket är en av faktorerna som påverkar barnens framtida framgång. I och med att föräldrar inte bara har olika stora inkomster, utan också olika tillgång till kreditmarknader, olika information och olika stor benägenhet att prioritera sina barn, kan man förvänta sig att viss ojämlikhet sprids över generationerna (Fox, Torche & Waldfogel, 2017, sid 529–530).

Social rörlighet kan beskrivas med teoretiska modeller som utgår från att föräldrar överför inkomst och välstånd till sina barn genom att investera i deras humankapital, vilket i sin tur gör att barnen blir rikare i framtiden. Dessa modeller bygger framför allt på Becker & Tomes (1979, 1986) och kan i bred bemärkelse kallas Becker-Tomes-modellen, som ligger till grund för det mesta av den ekonomiska forskningen om social rörlighet över generationer, även om teorierna har utmanats och utvecklats kraftigt över tid (Mogstad, 2017). Becker m fl (2018) ger en utförlig teoretisk beskrivning av social rörlighet och hur social ärftlighet borde uppstå även i en väl-

fungerande meritokrati. De ekonomiska modellerna är både mest etablerade och användbara, även om det finns andra försök till att beskriva hur klass kan överföras mellan generationer (t ex Walkerdine, 2015).

Teoretiska modeller kan säga mycket om varför social ärftlighet uppkommer och hur den fungerar, men inte så mycket om hur stor den faktiskt är. Det finns många olika sätt att mäta empiriskt hur den sociala ärftligheten ser ut, med olika fördelar och nackdelar. Ekonomer som forskar om social rörlighet tittar oftast på olika inkomst. Nybom & Stuhler (2015) beskriver och diskuterar olika mått på intergenerationella inkomstsamband. Ett vanligt mått är inkomstelasticitet mellan föräldrar och barn, där Sverige brukar ligga ganska lågt – man kan alltså inte göra så bra förutsägelser om någons inkomster genom att veta vad personens föräldrar hade för inkomst – medan länder som Peru, Kina, Brasilien och USA ligger betydligt högre (Corak 2012, se figur 1).

Figur 1. Inkomstelasticitet mellan fäder och söner. Källa: Corak 2012.

Ett annat mått som oftare används av sociologer är att använda yrkesgrupp som proxy för klass (Fox, Torche & Waldfogel, 2017, sid 536–540). Då blir måttet inte bara på rörlighet i inkomst, utan social rörlighet kan också vara att röra sig inom samma inkomstgrupp men till ett annat yrke än ens föräldrar. Det är svårt att göra för starka normativa ställningstaganden – det är förstas inte nödvändigtvis dåligt om barn till lärare också vill bli lärare – men om rörligheten är väldigt låg är det ett orostecken. I detta avseende är Sverige ett av de mest rörliga länderna (Erikson & Goldthorpe, 1992; Breen & Luijckx, 2004).

I juni 2017 publicerade SCB en nyhet om att arbetslöshet riskerar att gå i arv. De konstaterar, baserat på registerdata, att ungdomar med arbetslösa föräldrar själva löper nästan 70 procent högre risk att hamna utanför både arbetsmarknad och studier. Ungdomar med föräldrar

som är utrikes födda eller har låg utbildning är särskilt överrepresenterade bland ekonomiskt inaktiva. Ekonomisk inaktivitet verkar gå i arv på den svenska arbetsmarknaden, konstaterar myndigheten (SCB, 2017). Det är en form av social ärftlighet.

Sverige har länge haft betydligt större social rörlighet än många andra länder (Bratberg m fl, 2017, Corak, Lindquist & Mazumder 2014). Österberg (2000, sid 421) visar att det finns en större rörlighet mellan generationerna än »in most other countries and more especially compared to the US«, men att den sociala rörligheten är minst i de översta inkomstgrupperna. Den sociala rörligheten ökade i Sverige under efterkrigstiden, men planade ut från 1980-talet (Jonsson, 2004). Senare forskning visar att den sociala rörligheten minskat något i Sverige för de som föddes mellan 1965 och 1975 (Ludwinek m fl, 2017). Socialstyrelsen (2010, s 120) konstaterar dock att under 2000-talet har jämlikheten i förutsättningar ökat samtidigt som jämlikheten i utfall blivit mindre:

Resultatet tyder på att inkomströrligheten mellan generationer har ökat i Sverige under 2000-talet, vilket är en anmärkningsvärd och lite överraskande slutsats. Det kan tolkas som att jämlikheten i chanser ökar något samtidigt som jämlikheten i villkor minskar eftersom inkomstskillnaderna ökar.

Resultatet sticker ut i förhållande till den så kallade Gatsby-kurvan, som illustrerar ett samband mellan inkomstjämlighet och social rörlighet: länder med större inkomstspridning har i snitt också lägre inkomströrlighet mellan generationerna (Jerrim & Macmillan 2015, se även Bratberg m fl, 2017).

Heidrich (2017, s 1 241) jämför social rörlighet i olika delar av Sverige och konstaterar att »few regions are statistically significantly different from the Swedish average when measuring mobility in relative terms, while a greater number of regional differences emerge when focusing on absolute outcomes«. Barn med föräldrar i 25:e inkomstpercentilen har i snitt en normal månadslön mer i årsinkomst om de växer upp i de mest socialt rörliga områdena jämfört med om de växer upp i de minst gynnsamma områdena.

Çelikaksoy & Wadensjö (2018) jämför familjer med olika bakgrund och konstaterar att det för samtliga familjer finns ett tydligt samband mellan föräldrarnas utbildningsnivå och deras barns utbildningsnivå, men sambandet är starkare för inrikes födda föräldrar medan barn till utrikes födda föräldrar oftare gör en uppåtstående klassresa. De konstaterar också att ju högre utbildning föräldrarna har, desto lägre social rörlighet har barnen – klassresor går alltså i stort sett bara uppåt.

ÄRFTLIGHET AV BIDRAGSBEROENDE

I Sverige och i stora delar av västvärlden finns relativt omfattande empirisk forskning om hur stor roll föräldrars bidragsberoende spelar för att barnen också ska hamna där. Det är viktigt att studera separat och inte bara som en fråga om social rörlighet i allmänhet. Bidragsberoende handlar inte bara om låga inkomster och leder inte heller bara till ytterligare bidragsberoende i senare generationer, utan barn till föräldrar med ekonomiskt bistånd har även sämre resultat i skolan, hoppar av gymnasiet i större utsträckning och löper större risk att drabbas av psykisk ohälsa (Mörk, Sjögren & Svaleryd, 2015).

Resultaten är blandade gällande de kausala mekanismerna, men sambandet är starkt – växer man upp med föräldrar som lever på ekonomiskt bistånd eller har låga löner är sannolikheten förhöjd att barnen ärver det.

Det är inte ett nyupptäckt samband. Antel (1992) konstaterar att kvinnor som var 14–19 år gamla 1979 i mycket högre grad levde på bidrag om deras mödrar hade gjort det tidigare, och att det inte heller bara är ett skensamband utan en »unfortunate welfare system side effect« (sid 472–473). Gottschalk (1996) visar att sambandet mellan barns och föräldrars bidragsberoende i svarta familjer i USA håller även efter att ha korrigerat för ett stort antal faktorer. Pepper (2000) visar att barn i familjer som tagit emot bidrag själva tar emot bidrag både oftare och under längre perioder.

Edmark & Hanspers (2011) undersöker om personer som växer upp i familjer med ekonomiskt bistånd själva i högre grad får ekonomiskt bistånd som vuxna. De konstaterar att sambandet är starkt:

15 procent av alla barn vilkas föräldrar tog emot ekonomiskt bistånd någon gång när barnen växte upp, fick själva ekonomiskt bistånd under det år de fyllde 24, jämfört med 2,8 procent av barnen som växte upp i familjer där föräldrarna inte fick ekonomiskt bistånd under uppväxten. (Edmark & Hanspers, 2011, sid 9.)

De konstaterar också att risken ökar ju längre tid föräldrarna tagit emot ekonomiskt bistånd. Av barn till föräldrar som fick ekonomiskt bistånd under upp till hälften av barnens uppväxt fick 14 procent av barnen sedan samma bidrag i vuxen ålder, medan nästan dubbelt så många barn – 26 procent – fick ekonomiskt bistånd om föräldrarna tagit emot det under mer än tre fjärdedelar av uppväxten. Däremot tycks kortvarigt ekonomiskt bistånd inte påverka barnens risk att ta emot ekonomiskt bistånd i vuxen ålder (Edmark & Hanspers, 2011).

Stenberg (2000) är den enda tidigare undersökningen av

sambandet mellan barns och föräldrars mottagande av ekonomiskt bistånd i Sverige. Stenberg visar genom analys av registerdata över personer som tar emot socialbidrag att det finns tydliga samband över generationerna, men att effekten »reflects a combination of social assistance in the family of origin, children's school adjustment, and parental criminality« (Stenberg, 2000, sid 228). För barn som saknar kombinationen av de tre problemen verkar socialbidragen inte gå i arv, vilket antyder att åtgärder för bättre skola och mindre kriminalitet kan minska ärftligheten av bidragsberoende.

Det ligger i stort sett i linje med forskning från andra länder. Siedler (2004) konstaterar att sambandet är starkt i Tyskland. Maloney, Maani & Pacheco (2003) visar att det finns en stark korrelation mellan föräldrars och barns beroende av bidrag i Nya Zeeland. Fallesen & Bernardi (2018) visar att barn i Danmark med föräldrar som lever på bidrag i lägre utsträckning påbörjar och avslutar gymnasiala studier än barn till föräldrar som inte lever på bidrag, även efter att de kontrollerar för föräldrarnas utbildning. Föräldrars utbildningsnivå spelar förstås stor roll för barns utbildningsnivå, men även föräldrars bidragsberoende verkar ha viss effekt på barnens framtida utbildning.

En återkommande fråga är hur de kausala mekanismerna ser ut. De Haan & Schreiner (2018) beskriver ärftligheten som mindre kausal än man tidigare trott. Även om sambandet fortfarande är starkt kan ärftligheten ha andra orsaker, vilket de visar genom att titta på norsk data. Dahl, Ravndal Kostøl & Mogstad (2014) tittar också på norsk data, och hittar å andra sidan »strong evidence for a causal link across generations« (Dahl, Ravndal Kostøl & Mogstad 2014, sid 1 711). Hur stor kausaliteten är och hur den fungerar är fortfarande en i hög grad öppen fråga.

Även om ärftligheten är betydande är inte allting förutbestämt. Dels kan man förstås ge människor förutsättning att lyfta sig ur bidragsberoende, men det finns också mycket som kan göras för att minska graden av ärftlighet. Hartley, Lamach & Ziliak (2017) visar också att ärftlighet av välfärdsberoende är stort. En mammas deltagande i välfärdssystem ökar sannolikheten för att hennes dotter senare kommer att delta i samma system med 30 procent. Men de visar också att reformer av välfärdssystemen kan dämpa ökningen med hälften genom striktare tillämpning av kontroller av bidragen.

Underlättar man för utrikes födda att driva företag verkar det också ha betydande positiva effekter på sysselsättningen för andra utrikes födda (Hammarstedt & Miao, 2019). Effekterna av företagande är alltså inte bara att en enskild person kommer i arbete och personens barn alltså löper mindre risk att själva hamna i

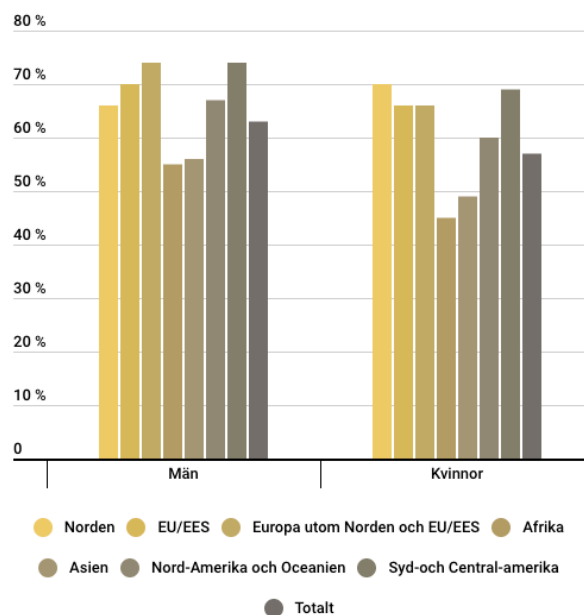
utanförskap, utan också andra anställda och deras barn. Quadri (1999, sid 17) visar att entreprenörer uppvisar större rörlighet uppåt i inkomstgrupperingar, men att möjligheterna begränsas av såväl kunskap som tillgång till kreditmarknader. Politik för att underlätta företagande är alltså även i sig ett sätt att öka den sociala rörligheten. En större fördjupning och diskussion om just företagandets roll, inte minst för utrikes födda, finns i Carlson & Schölin (2016).

Black & Devereux (2010) konstaterar att nyare forskning har kunnat visa betydande kausala effekter, men också vilken politik som kan motverka ärftlighet av bidragsberoende, och understryker att »intergenerational persistence can be heavily influenced by education policy reforms that extend the length of compulsory education« (Black & Devereux, 2010, sid 69).

UTANFÖRSKAPET I SVERIGE

Utanförskapet i Sverige präglas i stor utsträckning av gruppen första och andra generationens invandrare. Utrikes födda och personer med utländsk bakgrund kommer att öka som andel av befolkningen. År 2017 var nästan en fjärdedel av personerna i åldern 20–64 år födda utomlands. Andelen beräknas öka till 30 procent i mitten av 2030-talet för att sedan sjunka mot en fjärdedel igen (SCB, 2018).

Arbetslösheten bland inrikes födda är i dag 3,8 procent, medan den för utrikes födda är 15,4 procent. Nedbrutet på ursprung är skillnaderna ännu större. Medan personer från Europa och Sydamerika har knappt dubbelt så hög arbetslöshet, så är arbetslösheten mer än sex gånger så hög bland personer födda i Asien och nästan sju gånger så hög bland personer födda i Afrika. Ska man analysera utanförskapet i Sverige är det ett mer rättvisande mått att använda förvärvsfrekvens, och inte arbetslöshets- eller sysselsättningsmått, eftersom man jämför andelen förvärvsarbetande med hela befolkningen. I exempelvis arbetslöshetsmåttet kan arbetslöshet och bidragsberoende gömmas undan genom sjukskrivningar, föräldraledighet och vissa kommunala åtgärder. Förvärvsfrekvensen för inrikes födda är 81,1 procent, medan den för flyktinginvandrare efter 16 år i Sverige bara är 65,4 procent. Det är stora variationer i gruppen flyktingar, där lägst andel förvärvsarbetande finns i grupperna födda i Asien och Afrika. Bland afrikanska kvinnor, oavsett hur länge de har varit i Sverige, är förvärvsfrekvensen 45 procent (se figur 2). Det kan jämföras med förvärvsfrekvensen bland inrikes födda med minst en inrikes född förälder, som är 85 procent.

Figur 2. Andel förvärvsarbetande födda i olika regioner. Källa: SCB 2018b.

Genom EBO-lagstiftningen och bostadssegregation bor ofta många asyl- och anhöriginvandrare i samma bostadsområden. Totalt bor 500 000 personer i ett utsatt område och 74 procent av dessa har utländsk bakgrund, jämfört med 22 procent för riket i stort. Dousa (2016) beskriver hur utanförskapsområden i stor utsträckning präglas av svartarbete, bidragsfus, kriminalitet och en parallell bostadsmarknad. Utanförskapets karaktär har förändrats de senaste 20 åren, från en större svenskfödd befolkning, utspridd i landet som levde på arbetslöshetskassa och förtidspension, till en utrikesfödd befolkning som bor koncentrerat på samma platser i förorter eller förortslänkande områden i anslutning till tätorter.

Med en kraftig överrepresentation av utrikes födda och vissa specifika orter i utanförskap, blir den sociala ärftligheten och ärftlighet av bidragsberoende ännu viktigare att bryta. Risken är annars att Sverige får en långvarig, kanske till och med permanent, underklass som är etniskt och geografiskt präglad. Det skulle både döma människor till utanförskap över generationerna, öka risk för radikalering och brottslighet i stora grupper, och stärka motsättningar mellan inrikes och utrikes födda.

REFORMER FÖR ATT MOTVERKA BIDRAGSBEROENDE

I ljuset av den förståelse vi har av social ärftlighet blir det ännu viktigare att sätta in politiska åtgärder som låter människor ta sig ur bidragsberoende. Det är ofrån-

komligt att barn präglas av sina föräldrar – även i de mest meritokratiska system, med den mest likvärdiga och högkvalitativa utbildningen, kommer barn att präglas av sina föräldrar i fråga om ideal, drivkrafter och förebilder. En social ärftlighet som ligger på noll är orealistiskt att sträva efter. Men det finns mycket att göra för att underlätta klassresor och minska betydelsen av föräldrarnas livssituation.

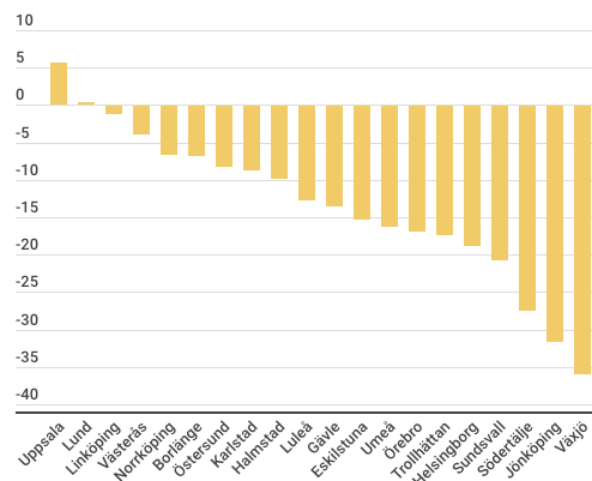
Lyckas man ge människor ett sätt att ta sig ur bidragsberoende får de inte bara själva en arbetsinkomst i stället för bidrag, utan – och ännu viktigare – de får även låta sina barn växa upp i en miljö där förvärvsarbete är det normala. Det gör det lättare för barnen att röra sig uppåt ekonomiskt och socialt.

För att nå dit finns mycket att göra på många plan – från brottsbekämpning till stadsplanering. Som avslutning på detta briefing paper föreslår jag reformer på de tre viktigaste områdena för att motverka att bidrag ärvs över generationerna: Bidragspolitiken, jobbpolitiken och skolpolitiken.

Bidrag

Krav på motprestation, så kallade aktiveringskrav, ökar arbetsutbudet och minskar bidragsberoendet. Delvis ökar incitamenten för att överhuvudtaget inte hamna i hos socialtjänsten, och delvis stärks drivkrafterna att ta sig ur försörjningsstödet eftersom alternativkostnaden stigit. Evidens visar att teorin stämmer, och det är framför allt unga mellan 18 och 24 år som undviker att börja med ekonomiskt bistånd och utrikesfödda som efter införandet av aktiveringskraven 1998 i större utsträckning tar sig ur (Dahlberg, Mörk & Svaleryd, 2008).

Försörjningsstöd regleras ytterst av socialtjänstlagen (SoL) men verkställs av landets kommuner. SoL styr golvet av den service som det offentliga ska tillhandahålla, men frihetsgraderna för socialhandläggare och kommuner är ändå relativt stort. Flera kommuner, bland andra Solna, Växjö och Sundbyberg, har inom ramen för nuvarande lagrum bedrivit en mer restriktiv bidragspolitik med imponerande resultat. I Solna levde 6 procent av kommuninvånarna 1998 på försörjningsstöd, medan samma siffra 2017 var 1,1 procent. I absoluta tal har siffran fallit från 2 197 till 653 hushåll. Figur 3 visar utvecklingen i Växjö efter att även de infört hårdare krav för utbetalning av ekonomiskt bistånd. Under samma period har antalet hushåll som tar emot ekonomiskt bistånd minskat från 1 576 till 868.

Utobetalt ekonomiskt bistånd 2017 jämfört med 2012, större städer. Källa: Kommun- och landstingsdatabasen, SKL.

I konkreta termer finns en rad åtgärder politiken har förändrat genom nya riktlinjer. Först och främst tillämpar dessa tre kommuner aktiveringskrav på heltid. Kommunerna tillämpar bland annat 4 kap 4 § SoL så långtgående som möjligt. Paragrafen lyder:

4 kap 4 §

Socialnämnden får begära att den som får försörjningsstöd under viss tid ska delta i av nämnden anvisad praktik eller annan kompetenshöjande verksamhet om den enskilde inte har kunnat erbjudas någon lämplig arbetsmarknadspolitisk åtgärd.

Den praktik eller kompetenshöjande verksamhet som avses i första stycket ska syfta till att utveckla den enskildes möjligheter att i framtiden försörja sig själv. Verksamheten ska stärka den enskildes möjligheter att komma in på arbetsmarknaden eller, där så är lämpligt, på en fortsatt utbildning. Den ska utformas med skälig hänsyn till den enskildes individuella önskemål och förutsättningar.

Kraven som ställs kan vara långtgående. I praktiken tvingas personer med försörjningsstöd att delta i insatser klockan 8–17 varje dag. Den som inte deltar får inget bidrag. Även föräldralediga ska delta i aktiviteter, exempelvis sfi (svenska för invandrare). Om barnen får indraget studiebidrag vid ogiltig frånvaro ges ingen ekonomisk kompensation till föräldrarna. Genom FUT-utredare (FUT står för felaktiga utbetalningar), hembesök, noggranna utredningar och polisanmälan kan dessa kommuner motverka fusk och felaktigheter. En-

ligt tidigare uppskattningar från Socialstyrelsen är så mycket som 18 procent av alla försörjningsstöd felaktigt utbetalda (Delegationen mot felaktiga utbetalningar, 2007).

Kommunerna kan också arbeta med differentiering av påföljder. I Tyskland används en modell där handläggare inom vissa socialförsäkringssystem kan använda milda och hårda sanktioner. Milda sanktioner används när bidragstagaren exempelvis missar ett möte, medan hårda används när personen vägrar att delta i ett anvisat program. Sanktionerna skiljer på ungdomar eller vuxna (särskilt föräldrar), där skalan varierar på ett helt borttaget bidrag (förutom hyra) i tre månader till en nedsättning av bidraget på 10 procent. I Sverige ges möjlighet inom ramen för SoL att dra bort hela, eller delar, av beslutat ekonomiskt bistånd, även om det är mycket ovanligt att detta sker i någon större utsträckning om inte bidragstagaren uppenbart obstruerar. Den tyska sanktionsmodellen leder till ökad egenförsörjning, allra mest när hårda sanktioner används (van den Berg, Uhlendorff & Wolff, 2013). I en svensk kontext skulle detta kunna användas i flera delar av socialförsäkrings-systemet.

Jobb

Utöver en ny riktning för bidragspolitiken, behöver också nya branscher och jobb växa till. Flykting- och anhöriginvandrare har inte sällan lägre produktivitet än genomsnittssvensken, till följd av låg utbildning och bristande kunskaper i språket. Det finns två huvudsakliga sätt för en arbetsmarknad i det läget att öppna upp sig: genom utbildning och andra kompetenshöjande insatser, och genom sänkta kostnader för företag att anställa. Inte sällan i kombination. Både höger- och vänsterregeringar har försökt att kompensera denna produktivetsnedsättning, genom att på olika sätt subventionera anställningar: instegsjobb, nystartsjobb, traineeanställningar och beredskapsjobb. I förhållande till vårt BNP, är Sverige det land i hela EU som lägger mest skattepengar på anställningssubventioner. Detta trots att denna typ av åtgärd är den minst effektiva, och dyraste, arbetsmarknadspolitiska åtgärden som finns i verktygslådan (Avorin, 2017).

En viktig reform är att få ned ingångslönerna. Den som väl får in en fot på arbetsmarknaden, har större sannolikhet att göra karriär och att ens barn också får ett jobb (Corak & Piraino 2011). Därför är första foten in i arbete särskilt viktigt, även om det inte från första dagen är drömjobbet. Lägre ingångslöner leder till högre sysselsättning, särskilt för marginaliserade grupper som nyanlända och

lågutbildade (Arbetsmarknadspolitiska rådet, 2016). På lite längre sikt leder lägre minimilöner även till att nya branscher kan växa till, och att enkla jobb inte ersätts av maskiner och datorer. Höga minimilöner leder å andra sidan till en omfördelning av sysselsättning från svagare till starkare grupper (Neumark & Wascher, 2007).

Även om effekterna av ingångslöner kan diskuteras i vissa delar av världen, är den svenska situationen otvetydig – lägre minimilöner skulle ge högre sysselsättning, särskilt i marginalgrupper (Daunfeldt, 2018). Enklare jobb behöver inte heller leda till att människor fastnar i lågkvalificerade sektorer, men bör kombineras med utbildningsmöjligheter för att ytterligare stärka möjligheten att röra sig uppåt (Ek, 2018).

Skatten på låga inkomster bör också sänkas. Det finns ett politiskt behov att uppfinna nya reformer, samtidigt som beprövade fungerar väl. En sådan reform är sänkt skatt på låga inkomster, exempelvis genom ett jobbskatteavdrag. När USA införde ett motsvarande avdrag för kvinnor med barn, ökade sysselsättningen i just den gruppen med 2,8 procentenheter (Eissa & Liebman, 1996). I en forskningsöversikt visar Lundberg & Norell (2018) att effekterna av marginalskautesänkningar på sysselsättningen är betydande, och att ett brett jobbskatteavdrag skulle leda till över 165 000 nya jobb i Sverige.

Skola

Skolan spelar en central roll för barns klassresor, så mycket som 30 till 40 procent av inkomströrligheten kan förklaras av skolgången (Björklund, Jäntti & Nybom, 2017). Under de senaste decennierna har vi sett en kraftig försämring av svenska elevers resultat i flera internationella mätningar. Exempelvis föll matematikresultatet i årskurs 8 med 39 poäng mellan TIMSS 1995 och 2015. Det var det största raset av alla länder som deltog de åren (Skolverket, 2016). Enligt Pisa saknar var femte elev grundläggande kunskaper i läsförståelse, naturkunskap eller matematik. Det betyder att var femte elev lämnar den svenska grundskolan med svårigheter att läsa och förstå en enkel dagstidningsartikel. På kort sikt är antagligen den enskilt viktigaste åtgärden att lägga ner dåliga skolor med låg kunskapsprogression, men på längre sikt behövs en ny riktning för utbildningspolitiken.

En viktig förklaring till skolsegregationen är boendet. Skolsegregationen, där första och andra generationens invandrare tenderar att gå i samma skolor, är en av de mest avgörande faktorerna till om det går bra i skolan eller inte för barn med utländsk bakgrund. Elever med begränsade språkkunskaper som interagerar

och utbildas tillsammans med andra elever med begränsade språkkunskaper är mycket negativt för barnens inlärnin (OECD, 2015). Ska man behålla det fria skolvalet, undvika bussningslösningar och samtidigt förbättra invandrarbarnens möjligheter, behöver fler svenskfödda eller välintegrerade invandrare flytta till utanförskapsområden. Det skulle kunna ske genom ombildningar och förtäta områden med hög andel hyresrätter med radhus, villor och bostadsrätter.

Dessutom pekar OECD på att barn med utländsk bakgrund kan nå högre resultat om man har höga förväntningar på barnen, och att dessa ska vara minst lika höga som för barn med inrikes födda föräldrar (OECD, 2015). I USA finns ett program som heter KIPP, (Knowledge Is Power Program), där socialt utsatta barn får gå i en skola som präglas av lugn och ro, ordning och reda, kontinuerlig uppföljning av akademisk progression och där kraven och förväntningarna är mycket höga (Henig, 2008). Man borde välja ut vissa förortsskolor för ett svenskt KIPP-program.

Ytterligare en åtgärd är ökad kontroll av friskolors och kommunala skolors pedagogiska upplägg. Sverige skulle aldrig tolerera ett system där en läkare tillåts basera sin operationsmetod på vad Socialdepartementet eller huvudmannen för sjukhuset för tillfället tycker, utan arbetssätt, läkemedel och behandlingar framtas utifrån evidens och måste ta sig igenom flera kvalitetskontroller. Motsvarande kontroller för flera lärares, friskolekoncerners och kommunpolitikernas pedagogik och uppfattningar om hur undervisningen ska se ut finns inte. Trots att evidensbaserad forskning visar att traditionell katederundervisning, stark lärarauktoritet, och tydliga hierarkier är det mest effektiva sättet att förmedla kunskap på, väljer en del skolor och lärare det rakt motsatta (Clark, Kirschner & Sweller, 2012). Lågpresterande- och invandrarlever verkar ha störst nytta av hierarkiska skolmiljöer och traditionella undervisningsmetoder (Angrist m fl, 2012).

Anledningen till varför man har svårigheter i skolan kan bero på en rad faktorer. Men det som präglar skolor i utanförskapsområden är ofta att många elever har begränsade språkkunskaper och att det är stökigt i klassrummet. Om det tar fem minuter av varje lektion till annat än undervisning på en 40-minuterslektion, motsvarar det att man missar ett helt skolår under grundskolan (Lakomaa, 2017). Förlänger man skoltiden för lågpresterande elever, exempelvis genom sommarskola eller extra timmar varje vecka, då kompenseras eleverna för eventuellt bortfall eller sämre förutsättningar. Förlängd skoltid gör störst skillnad för barn och unga som riskerar att hoppa

av skolan (Patall, Cooper & Batts Allen, 2010). Förlängd skoltid för lågpresterande elever borde införas.

REFERENSER

- Alesina, Alberto; Stantcheva, Stefanie & Teso, Edoardo (2018). »Intergenerational mobility and preferences for redistribution«, *American Economic Review*, 108:2.
- Angrist, Joshua D; Dynarski, Susan M; Kane, Thomas J; Pathak, Parag A & Walters, Christopher R (2012). »Who benefits from KIPP?«, *Journal of Policy Analysis and Management*, 31:4.
- Antel, John J (1992). »The intergenerational transfer of welfare dependency: Some statistical evidence«, *The Review of Economics and Statistics*, 74:3.
- Arbetsmarknadsekonomska rådet (2016). *Dags för större lönespridning?* Arbetsmarknadsekonomska rapport.
- Avorin, Dennis (2017). *Undanträngningsarbeten: En rapport om Sveriges anställningssubventioner*, Timbro.
- Becker, Gary S; Kominers, Scott Duke; Murphy, Kevin M; Spenkuch, Jörg L (2018). »A theory of intergenerational mobility«, *Journal of Political Economy*, 126:1.
- Becker, Gary S & Tomes, Nigel (1979). »An equilibrium theory of the distribution of income and intergenerational mobility«, *Journal of Political Economy*, 87:6.
- Becker, Gary S & Tomes, Nigel (1986). »Human capital and the rise and fall of families«, *Journal of Labor Economics*, 4:3.
- van den Berg, Gerard J; Uhlenborff, Arne & Wolff, Joachim (2013). *Sanctions for young welfare recipients*, IFAU 2013:26.
- Birkelund (2006). »Welfare states and social inequality: Key issues in contemporary cross-national research on social stratification and mobility«, *Research in Social Stratification and Mobility*, 24.
- Björklund, Anders & Jäntti, Markus (2012). »Intergenerational income mobility and the role of family background«, *Oxford Handbook of Economic Inequality*, Oxford University Press.
- Björklund, Jäntti & Nybom (2017). »The contribution of early-life versus labour market factors to intergenerational income persistence: A comparison of the UK and Sweden«, *The Economic Journal*, 127.
- Black & Devereux (2010). »Recent developments in intergenerational mobility«, *National Bureau of Economic Research*, 15889.
- Bratberg, Espen; Davis, Jonathan; Mazumder, Bhashkar; Nybom, Martin; Schnitzlein, Daniel D & Vaage, Kjell (2017). »A comparison of intergenerational mobility curves in Germany, Norway, Sweden, and the US«, *The Scandinavian Journal of Economics*, 119:1.
- Breen, Richard & Luijckx, Ruud (2004). »Social mobility in Europe between 1970 and 2000«, i Richard Breen (red.), *Social Mobility in Europe*, Oxford University Press.
- Carlson, Benny & Schölin (2016). *Etniskt företagande som startmotor: Erfarenheter från somaliska företagare i USA*, Timbro.
- Çelikaksoy, Ayca & Wadensjö, Eskil (2018). »Sweden: Intergenerational mobility patterns in immigrant and native families«, i OECD, *Catching up? Country studies on intergenerational mobility and children of immigrants*, OECD Publishing
- Chetty, Raj; Friedman, John N; Hendren, Nathaniel; Jones, Maggie R & Porter, Sonya R (2018). »The opportunity atlas: Mapping the childhood roots of social mobility«, *National Bureau of Economic Research*, 25147.
- Clark, Richard E; Kirschner, Paul A & Sweller, John (2012). »Putting students on a path of learning: The case for fully guided instruction«, *American Educator*.
- Corak, Miles (2012). »Inequality from generation to generation:

- The United States in comparison», *IZA Discussion Paper*, 9929.
- Corak, Miles (2013). »Income inequality, equality of opportunity, and intergenerational mobility«, *Journal of Economic Perspectives*, 27:3.
- Corak, Miles; Lindquist, Matthew J & Mazumder, Bhaskar (2014). »A comparison of upward and downward intergenerational mobility in Canada, Sweden and the United States«, *Labour Economics*, 30.
- Corak, Miles & Piraino, Patrizio (2011). »The intergenerational transmission of employers«, *Journal of Labor Economics*, 29:1.
- Corcoran Mary (2002). »Mobility, persistence, and the consequences of poverty for children: Child and adult outcomes«, i Danziger, Sheldon H & Haveman, Robert H, *Understanding Poverty*, Harvard University Press.
- Dahl, Gordon B; Ravndal Kostøl, Andreas & Mostad, Magne (2014). »Family welfare cultures«, *The Quarterly Journal of Economics*, 129:4.
- Dahlberg, Matz; Hanspers, Kajsa & Mörk, Eva (2008). *Effekter av aktiveringskrav på socialbidragstagare i Stockholms stadsdelar*, IFAU 2008:24.
- Daunfeldt, Sven-Olov (2018). *Ingångslönens effekt på sysselsättningen i Sverige*, Timbro.
- De Haan, Monique & Schreiner, Ragnhild C (2018). »The intergenerational transmission of welfare dependency«, *CESifo Working Papers*, 7140.
- Delegationen mot felaktiga utbetalningar (2007). *Vad kostar felen? Omfattning av felaktiga utbetalningar från trygghetssystemen*, underlagsrapport 7.
- Dousa, Benjamin (2016). *Utanför: Människorna utanför den svenska modellen*, Timbro.
- Duncan, Greg J; Hill, Martha S & Hoffman, Saul D (1988). »Welfare dependence within and across generations«, *Science*, 239.
- Edmark & Hanspers (2011). *Går socialbidrag i arv? En analys av svenska syskondata*, IFAU, 2011:29.
- Eissa, Nada & Liebman, Jeffrey B (1996). »Labor supply response to the earned income tax credit«, *Quarterly Journal of Economics*, 111:2.
- Ek, Simon (2018). »Vart leder lågkvalificerade jobb?«, *Ekonomisk Debatt*, 46:5.
- Erikson, Robert & Goldthorpe, John H (1992). *The constant flux: A study of class mobility in industrial societies*, Clarendon Press.
- Fallesen, Peter & Bernardi, Fabrizio (2018). *Parental welfare dependency and children's educational attainment in Denmark*, Rockwool Foundation, study paper 126.
- Fox, Liana; Torche, Florencia & Waldfogel, Jane (2017). »Intergenerational mobility«, i David Brady & Linda M. Burton, *The Oxford handbook of the social science of poverty*, Oxford University Press.
- Gottschalk, Peter (1996). »Is the correlation in welfare participation across generations spurious?«, *Journal of Public Economics*, 63.
- Hammarstedt, Mats & Miao, Chizheng (2019). »Företagande bland utrikes födda – ett bidrag till integrationen«, *Ekonomisk Debatt*, 47:1.
- Hartley, Robert Paul (2017). *Essays on intergenerational dependency and welfare reform*, University of Kentucky.
- Hartley, Robert Paul; Lamarche, Carlos & Ziliak, James P (2017). »Welfare reform and the intergenerational transmission of dependence«, *IZA Institute of Labour Economics*, discussion paper 10942.
- Heidrich, Stefanie (2017). »Intergenerational mobility in Sweden: A regional perspective«, *Journal of Population Economics*, 30.
- Henig, Jeffrey R (2008). *What do we know about the outcomes of KIPP schools?*, Education Policy Research Unit.
- Jonsson, Jan O (2004). »Equality at a halt? Social mobility in Sweden, 1976–99«, i Richard Breen (red.), *Social Mobility in Europe*, Oxford University Press.
- Kupersmidt, Isak (2017). *Stefan Löfvens viktigaste löftesbrott*, Timbro.
- Lakomaa, Erik (2017). *Skolor som företag: Möjligheter till bättre skolresultat eller lägre kostnader genom samarbete och koncerntänkande*, Svenskt Näringsliv.
- Ludwinek, Anna; Anderson, Robert; Ahrendt, Daphne; Jungblut, Jean-Marie & Leoncik, Tadas (2017). *Social mobility in the EU*, Eurofound.
- Lundberg, Jacob & Norell, Jesper (2018). *Skatter, bidrag och sysselsättning: En forskningsgenomgång*, Timbro.
- Maloney, Tim; Maani, Sholeh A & Pacheco, Gail (2003). »Intergenerational welfare participation in New Zealand«, *Australian Economic Papers*, 42.
- Mogstad, Magne (2017). »The human capital approach to intergenerational mobility«, i John List & Harald Uhlig (red.), *The past, present, and future of economics: A celebration of the 125-year anniversary of the Journal of Political Economy and of Chicago Economics*, University of Chicago Press.
- Mörk, Eva; Sjögren, Anna & Svaleryd, Helena (2015). *Hellre rik och frisk – om familjebakgrund och barns hälsa*, IFAU 2015:13.
- Neumark, David & Wascher, William L (2007). »Minimum wages and employment«, *Foundations and Trends in Microeconomics*, 3:1–2.
- Nybom, Martin & Stuhler, Jan (2015). *Att skatta intergenerationella inkomstsamband: en jämförelse av de vanligaste måtten*, IFAU 2015:9.
- OECD (2015). *Immigrant students at school: Easing the journey towards integration*, OECD Publishing.
- OECD (2017). *Catching up? Intergenerational mobility and children of immigrants*, OECD Publishing.
- Patall, Erika A; Cooper, Harris & Batts Allen, Ashley (2010). »Extending the School Day or School Year: A Systematic Review of Research (1985–2009)«, *Review of Educational Research*, 80:3.
- Pepper, John V (2000). »The intergenerational transmission of welfare receipt: A nonparametric bounds analysis«, *The Review of Economics and Statistics*, 82:3.
- Quadrini, Vincenzo (1999). »The importance of entrepreneurship for wealth concentration and mobility«, *Review of Income and Wealth*, 45:1.
- SCB (2017). »Risk för att arbetslöshet går i arv«, *scb.se*, 16 juni 2017.
- SCB (2018a). *Sveriges framtida befolkning 2018–2070*, demografisk rapport 2018:1.
- SCB (2018b). »Lägre andel förvärvsarbetande bland utrikes födda i Norden«, *scb.se*, 10 december 2018.
- Siedler, Thomas (2004). »Is the receipt of social assistance transmitted from parents to children? Evidence from German panel data«, *University of Essex Working Paper*.
- Skolverket (2016). *TIMSS 2015: Svenska grundskoleelevers kunskaper i matematik och naturvetenskap i ett internationellt perspektiv*, rapport 448.
- Socialstyrelsen (2010). *Social rapport 2010*.
- Sowell, Thomas (2013). »The mindset of the left: part II«, *Townhall*.
- Stenberg, Sten-Åke (2000). »Inheritance of welfare reciprocity: An intergenerational study of social assistance reciprocity in postwar Sweden«, *Journal of Marriage and Family*, 62:1.
- Walkerdine, Valerie (2015). »Transmitting social class across generations«, *Theory & Psychology*, 25:2.
- Österberg, Torun (2000). »Intergenerational income mobility in Sweden: What do tax-data show?«, *The Review of Income and Wealth*, 46:4.

TIMBRO

Kungsgatan 60, Box 3037
103 61 Stockholm, Sweden

Telefon: +46 8 587 898 00
E-post: info@timbro.se
